

Üniversite Öğrencilerinin Tamamlayıcı Tedavileri Kullanmaya Yönelik Tutumları ve Sağlık Algıları Arasındaki İlişki: Tanımlayıcı Araştırma

The Relationship Between University Students 'Attitude to Use Complementary Treatments and Perceptions of Health: Descriptive Research

^{ID} Berna KÖKTÜRK DALCALI^a, ^{ID} Ayşe Sinem TAŞ^a

^aBandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Balıkesir, TÜRKİYE

ÖZET Amaç: Günümüzde insanların tamamlayıcı tedavilere ilişkin hızla artan ilgisinin, bireylerin sağlık algıları ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumları ve sağlık algıları arasındaki ilişkiyi belirlemektir. **Gereç ve Yöntemler:** Araştırma 294 öğrencinin katılımıyla Google Anketler yöntemiyle çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde SPSS 21.0 programı kullanılarak frekans, yüzde, ortalama, standart sapma, Student t-testi, ANOVA ve Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. **Bulgular:** Katılımcıların %71,8'inin tamamlayıcı tedavi yöntemi kullanmadığı, %26,9'unun bitkisel tedavileri kullandığı bulunmuştur. Öğrencilerin sağlık algısı puan ortalamalarının orta düzeyde, tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumu olumlu yönde ve puan ortalaması orta düzeyde bulunmuştur. Sağlık önemi alt boyutunun öğrencilerin okudukları bölüme göre; kesinlik ve algılanan sağlık boyutunun gelir durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Sağlık önemi boyutunun sağlık problemi olmayanlarda anlamlı fark gösterdiği; kesinlik, sağlık önemi ve öz farkındalık alt boyutunun sürekli kullandığı bir ilaç olmayanlarda anlamlı fark gösterdiği bulunmuştur. Daha önce tamamlayıcı tedavi kullananların tamamlayıcı tedavilere yönelik olumlu tutumları olduğu bulunmuştur. Tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutum ile sağlık önemi alt boyutu ve öz farkındalık alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. **Sonuç:** Tamamlayıcı tedavilere ilişkin daha fazla çalışmanın yapılarak bilimsel kanıtların artırılması, ders müfredatlarına tamamlayıcı tedavilere ilişkin derslerin eklenmesi önerilmektedir.

ABSTRACT Objective: People's rapidly increasing interest in complementary therapies in recent years is thought to be related to the health perceptions of individuals. Therefore, the aim of this study is to determine the relationship between the attitudes of university students towards using complementary therapy and their perception of health. **Material and Methods:** The study was conducted online with the participation of 294 student using the method of Google Forms. Frequency, %, mean, standard deviation, Student t-test, ANOVA, and Pearson's correlation analysis were used in the analysis of the research data. **Results:** In the study, 26.9% of the participants were determined to use herbal medicines and 71.8% did not use any type of complementary therapy. The mean perception of health scores of the students was found to be moderate, their attitude towards using complementary therapies was positive, and their mean score was found to be moderate. The Importance of health subscale was found to differ significantly according to the students' departments and the Certainty and perceived health subscale was found to differ according to their income level. The Importance of health subscale scores of people without any health issue was found to differ significantly compared to others. Certainty, Importance of health, and Self-awareness scores of participants who weren't using any drugs at the time of the study were found to differ significantly compared to others. Attitudes of participants who used complementary therapy before were found to be positive towards complementary therapies. There was a positive significant relationship between the attitude towards using complementary therapies and the Importance of health and Self-awareness subscales. **Conclusion:** It is recommended to increase scientific evidence by conducting more studies on complementary therapies and to include courses on complementary therapies in the curriculum.

Anahtar Kelimeler: Tamamlayıcı tedavi; sağlık tutumu; sağlık eğitimi; öğrenciler

Keywords: Complementary therapy; health behavior; health education; students

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp; fiziksel ve ruhsal hastalıklardan korunma, tanı koyma, iyileştirme veya tedavi etmenin yanında sağlığın sürdürülmesinde de

kullanılan, farklı kültürlere özgü teori, inanç ve tecrübelere dayalı, izahı yapılabilen veya yapılamayan bilgi, beceri ve uygulamaların bütünü olup, modern tıp uy-

Correspondence: Ayşe Sinem TAŞ

Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Balıkesir, TÜRKİYE/TURKEY

E-mail: asinemtozlu@gmail.com

Peer review under responsibility of Journal of Traditional Medical Complementary Therapies.

Received: 08 Mar 2021 **Received in revised form:** 02 May 2021 **Accepted:** 06 May 2021 **Available online:** 25 May 2021

2630-6425 / Copyright © 2021 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

gulamalarını destekleyici ve tamamlayıcı yöntemler olarak tanımlanmaktadır.¹ Günümüzde tamamlayıcı tedavi uygulamaları incelendiğinde; masaj, shiatsu, refleksoloji, aromaterapi, terapötik dokunma, homeopati, bitkisel terapiler, beslenme terapileri, hipnoterapi, akupunktur, şiropraksi gibi çok farklı uygulamalar karşımıza çıkmaktadır.² Tamamlayıcı tedavilerin tarihsel süreci incelendiğinde insanlık tarihi boyunca kullanıldığı görülmekle birlikte, son yıllarda birçok hastalık ve tıbbi durumla baş etme amacıyla sıklıkla gündeme geldiği görülmektedir.^{2,3} İnsanların tamamlayıcı tedavileri tercih etme nedenleri üzerine birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen nedenlerinin tam olarak anlaşamadığı görülmektedir.⁴ İnsanların tamamlayıcı tedavileri kullanmalarının; daha uzun ve sağlıklı yaşama isteği, ilaçların yan etkilerini azaltma, immün sistemi güçlendirme, umutsuzluk duygusundan kurtulma, sağlıklı davranışları güçlendirme, gerginlik ve kontrol kaybindan kaçınma gibi çeşitli nedenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.²⁻⁵ Ayrıca tamamlayıcı tedavilerin kullanımının sağlıklı ilgili değer, inanç ve algılardan kaynaklandığı düşünülmektedir.⁶ İnsanların bir sağlık sorunu yaşadıklarında değişik çözüm yolları aramaları beklenen bir durumdur. Aranan bu değişik çözüm yolları ise modern tıptan tamamlayıcı tıbbi farklılıklar gösterebilmektedir. İnsanların bu çözüm yollarına başvurmalarının temelinde sağlığı sürdürme ve kendini sağlıklı hissetme gereksinimi vardır.⁷ Bireylerin kendi sağlığına ilişkin kişisel duygu, düşünce, ön yargı ve beklentilerinin bileşimi sağlık algısı olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin sağlıklarına ilişkin algıları sağlığı korumak, geliştirmek ve yeniden kazanmak için gerçekleştirilen sağlık davranışlarını ve sağlıklarına ilişkin sorumluluğu etkilemektedir.⁸ Günümüzde insanların tamamlayıcı tedavilere ilişkin hızla artan ilgisinin, bireylerin sağlık algılarıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir.^{9,10} Bu nedenle çalışma, üniversite öğrencilerinin tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumları ve sağlık algıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla planlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Araştırma, üniversite öğrencilerinin tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumlarının sağlık algısı ile ilişkisini belirlemek için tanımlayıcı ilişki arayıcı tipte gerçekleştirilmiştir.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi'nde öğrenimine devam eden öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmada örneklem seçilmeyip 10/04/2020-29/09/2020 tarihleri arasında araştırmaya katılmayı kabul eden 294 öğrenciyle çalışma tamamlanmıştır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Veri toplama formları olarak “Kişisel Bilgi Formu”, “Tamamlayıcı Tedavileri Kullanmaya Yönelik Tutum Ölçeği” ve “Sağlık Algısı Ölçeği” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından literatürden yararlanılarak oluşturulmuştur ve öğrencinin yaşı, cinsiyeti, gelir durumu, sağlık durumu, bugüne kadar kullandığı tamamlayıcı tedavi yöntemlerine ilişkin bilgileri içeren 12 sorudan oluşmaktadır.¹⁰⁻¹⁷

Tamamlayıcı Tedavileri Kullanmaya Yönelik Tutum Ölçeği: Ölçekte bireylerin sağlık sorunları yaşadıklarında başvurdukları tamamlayıcı ve modern tedavi uygulamalarını içeren 13 soru yer almaktadır. Kendall Uyuşum Katsayısı korelasyon testi uygulanarak ölçeğin içerik geçerliliği saptanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışması aşamasında ise ilk olarak 23 maddenin toplam korelasyonları incelenmiş olup, 0,20 korelasyon sınırının altında olan maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Ölçek bu hâliyle 13 maddedir. Ölçeğin iç tutarlılık analizlerinde Cronbach alfa değeri 0,79 bulunmuştur. Bu çalışma için ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,82 olarak belirlenmiştir. Dörtlü Likert tipi değerlendirme kullanılmıştır. Kişiler, soruları yanıtlarken (0) hiç katılmıyorum, (1) biraz katılıyorum, (2) oldukça katılıyorum, (3) tümüyle katılıyorum şıklarından birini seçmektedirler. Ters madde 13 maddelik ölçeğin 9. maddesidir. 0-3 arasında puanlanan ölçekten alınan en az puan 0, en çok puan ise 39'dur. Ölçekten alınan yüksek puan, tamamlayıcı tedavilere karşı olumlu tutumu göstermektedir.¹¹

Sağlık Algısı Ölçeği: Sağlık Algısı Ölçeği (SAÖ) 2007 yılında Diamond ve ark. tarafından geliştirilmiştir ve Türkçeye Kadioğlu ve Yıldız tarafından uyarlanmıştır. SAÖ 15 madde ve 4 alt faktörden oluşan 5'li Likert tipi bir ölçektir. 1, 5, 9, 10, 11 ve 14.

maddeler olumlu tutum, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 12, 13 ve 15. maddeler olumsuz ifadelerdir. Olumlu ifadeler “çok katılıyorum=5”, “katılıyorum=4”, “kararsızım=3”, “katılmıyorum=2”, “hiç katılmıyorum=1” şeklinde puanlanmıştır. Olumsuz ifadeler ise ters puanlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en az puan 15, en çok puan 75’tir. Ölçeğin alt gruplarına göre Cronbach alfa değerleri: Kontrol merkezi 0,90; öz farkındalık 0,91; kesinlik 0,91; sağlığın önemi 0,82’dir.¹² Bu çalışma için ölçeğin Cronbach alfa değeri 0,70 bulunmuştur.

ETİK İLKELER

Araştırma, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulunun 08.05.2020 tarih ve 2020-10 sayılı etik kurul onayı alınarak Helsinki Deklarasyonu Prensipleri’ne uygun olarak yapılmıştır. Ayrıca araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için ilgili kurumdan çalışma izni ve katılımcılara çalışmanın amacıyla ilgili bilgi verilerek katılımcıların onayı alınmıştır.

İSTATİSTİKSEL ANALİZ

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 21.0 programı kullanılmıştır. Veri analizinde tanımlayıcı testlerden yüzde, frekans, ortalama, standart sapma hesaplamaları kullanılmıştır. Verilerin normalliğe uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi, çarpıklık ve basıklık ile bakılmıştır ve normal dağıma uygunluk göstermiş olduğu belirlenmiştir. Veriler normal dağıldığı için parametrik testlerden 2 bağımsız değişken arasındaki farklılığın Student t-testi ile çoklu bağımsız değişkenler arasındaki farklılığın belirlenmesinde ANOVA testi ve farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığının belirlenmesinde Bonferroni testi kullanılmıştır. Ölçekler arasındaki ilişkinin belirlenmesinde Pearson korelasyon analizi kullanıldı. Anlamlılık $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1 incelendiğinde, çalışmaya katılan öğrencilerin %62,2’sinin (n=183) erkek olduğu, yaş ortalamasının $20,23 \pm 2,32$ olduğu; %98’inin (n=288) bekâr olduğu; %51’inin (n=150) öğrenimine sağlık bilimleri fakültesinde devam ettiği, %90,1’inin (n=265) ailesiyle birlikte yaşadığı; %59,5’inin (n=175) gelir durumunun gidere denk olduğu, %71,1’inin (n=209)

sosyal güvencesinin var olduğu, öğrencilerin %86,4’ünün (n=254) bir sağlık probleminin olmadığı ve %89,1’inin sürekli kullandığı bir ilacının olmadığı görüldü. Öğrencilerin %54,4’ünün (n=160) daha önce tamamlayıcı tedavileri duyduğu, %56,5’inin (n=166) tamamlayıcı tedavilere ilişkin bilgileri yazılı/görsel medyadan edindiği, %71,8’inin (n=301) herhangi bir tamamlayıcı tedavi yöntemi kullanmadığı ve %26,9’unun (n=79) tamamlayıcı tedavi yöntemi olarak bitkisel tedavileri kullandığı görüldü.

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutum ölçeğinden aldıkları puanın $20,72 \pm 7,09$ olduğu görüldü. Öğrencilerin SAÖ kontrol alt boyutu puanlarının $18,16 \pm 3,81$; kesinlik alt boyutu puanlarının $12,58 \pm 3,60$; sağlığın önemi alt boyutu puanlarının $11,14 \pm 2,68$; öz farkındalık alt boyutu puanlarının $11,34 \pm 2,26$ ve sağlık algısı toplam puanlarının $53,22 \pm 7,58$ olduğu görüldü.

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumlarının cinsiyete göre farklılaştığı ve kadınların tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutum puanlarının daha yüksek olduğu görüldü ($p=0,011$). Öğrencilerin yaşlarının tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumları ve sağlık algısında farklılığa neden olmadığı görüldü. Öğrencilerin okudukları bölümün, sağlığın önemi alt boyutunda farklılığa neden olduğu ve sağlık bilimleri fakültesinde öğrenimine devam eden öğrencilerin sağlığın önemi puanlarının daha yüksek olduğu görüldü ($p=0,021$). Gelir durumunun giderden daha yüksek olduğunu bildiren öğrencilerin kesinlik alt boyutundan ($p=0,002$) ve sağlık algısı toplamından ($p=0,009$) daha yüksek puanlar aldıkları ve bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görüldü. Herhangi bir sağlık problemi olmadığını bildiren öğrencilerin, sağlığın önemi alt boyutundan daha yüksek puan aldıkları ve bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görüldü ($p=0,000$). Sürekli kullanmak zorunda kaldığı bir ilacı olmadığını bildiren öğrencilerin kesinlik ($p=0,025$), sağlığın önemi ($p=0,000$) ve öz farkındalık ($p=0,007$) alt boyutlarından aldıkları puanların daha yüksek olduğu görüldü. Daha önce tamamlayıcı tedavi yöntemlerinden birini kullanmış öğrencilerin tamamlayıcı tedavilere

yönelik tutum puanlarının daha yüksek olduğu görüldü ($p=0,042$).

Tablo 4 incelendiğinde, öğrencilerin tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumlarıyla kontrol merkezi alt boyutu, kesinlik alt boyutu ve sağlık algısı toplam puanı arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutum ile sağlığın önemi alt boyutu ($r=0,200$; $p=0,001$) ve öz farkındalık alt boyutu ($r=0,181$; $p=0,002$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görüldü.

TARTIŞMA

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumları ve sağlık algıları arasındaki ilişkinin belirlenmiştir. Literatürde tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutum ve sağlık algısının birlikte ele alındığı çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle çalışma bulgularının bu alanla ilişkili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada katılan öğrencilerin %51'inin sağlık bilimleri fakültesi öğrencisi olduğu, %86,4'ünün bir

TABLO 1: Öğrencilerin tanıtıcı bilgileri.

TABLO 1: Öğrencilerin tanıtıcı bilgileri.			
Değişkenler			
Yaş	20,23±2,32		
		n	%
Cinsiyet	Kadın	111	37,8
	Erkek	183	62,2
Medeni durum	Bekâr	288	98,0
	Evli	6	2,0
Bölüm	Sağlık bilimleri	150	51,0
	İktisadi ve idari bilimler	56	19,0
	Mühendislik ve doğa bilimleri	88	30,0
Kiminle birlikte yaşıyor	Aile	265	90,1
	Arkadaşlar	17	5,8
	Yalnız	12	4,1
Gelir durumu	Gelir giderden az	95	32,3
	Gelir gidere denk	175	59,5
	Gelir giderden çok	24	8,2
Sosyal güvence	Var	209	71,1
	Yok	85	28,9
Sağlık problemi	Var	40	13,6
	Yok	254	86,4
Sürekli kullandığı ilaç	Var	32	10,9
	Yok	262	89,1
Daha önce tamamlayıcı tedavileri duyma	Evet	160	54,4
	Hayır	134	45,6
Tamamlayıcı tedavilere ilişkin bilgi kaynakları*	Sağlık çalışanları	47	16,0
	Arkadaşlar	41	13,9
	Yazılı/görsel medya	166	56,5
Daha önce herhangi bir tamamlayıcı tedavi kullanma	Evet	83	28,2
	Hayır	301	71,8
Daha önce kullanmış olduğu tamamlayıcı tedavi yöntemi*	Yoga	32	10,9
	Bitkisel tedaviler	79	26,9
	Masaj	14	4,8
	Refleksoloji	4	1,4

*Öğrencilerin tamamı yanıtlanmamıştır.

TABLO 2: Öğrencilerin tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumları ve sağlık algısı puanlarının ortalamaları.

	Minimum-Maksimum	Ortalama±SS
Tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutum	3,00-36,00	20,72±7,09
Kontrol merkezi	8,00-25,00	18,16±3,81
Kesinlik	4,00-20,00	12,58±3,60
Sağlığın önemi	3,00-15,00	11,14±2,68
Öz farkındalık	5,00-15,00	11,34±2,26
Sağlık algısı toplam	30,00-75,00	53,22±7,58

SS: Standart sapma.

sağlık probleminin olmadığı ve %89'1'inin sürekli kullandığı bir ilacının olmadığı görüldü. Öğrencilerin yarısından fazlasının (%54,4) daha önce tamamlayıcı tedavileri duyduğu, tamamlayıcı tedavilere ilişkin bilgileri yazılı/görsel medyadan edindiği ve %71,8'inin herhangi bir tamamlayıcı tedavi yöntemi kullanmadığı, aynı zamanda en çok tercih edilen tamamlayıcı tedavi yöntemi olarak bitkisel tedavileri kullandıkları görüldü. Altan ve ark.nın tıp fakültesi öğrencileriyle yaptığı çalışmalarında en fazla bilinen yöntemler çalışmamıza benzer şekilde masaj (%88,3) ve bitkisel tedavi (%84,4) olarak bulunmuştur.¹³ Başka bir çalışmada, öğrencilerin en çok bitkisel yöntemleri (%59,2) ve masajı (%13,3) bildikleri bulunmuştur.¹⁴ Aktaş'ın hemşirelik öğrencilerinde yaptığı çalışmada, öğrencilerin %50,2'sinin daha önce hiç tamamlayıcı ve tedavi edici yöntem kullanmadığı, %19,5'inin bir kez kullandığı, %30,3'ünün birden çok kez kullandığı görülmüştür.¹⁵ Çalışmamızda öğrencilerin daha önce kullandıkları tamamlayıcı tedavi yönteminde %10,9 ile yoga 2. sırada tercih edilen yöntem olmuştur. Hemşirelerde yapılan bir çalışmada, hemşirelerin yoga (%24,8) ve bitkisel tedaviyi (%52,2) en az bir kez denedikleri bulunmuştur.¹⁶ Çalışma bulgularında öğrencilerin tamamlayıcı tedavilere ilişkin bilgi kaynaklarının başında yazılı ve görsel medya yer almıştır. Bunun nedeni, bilim ve teknolojiye gelişmelerle birlikte bu araçlara ulaşımın kolay, hızlı ve maliyetinin az olması olabilir. Ayrıca günümüz Z kuşağı özellikleri incelendiğinde, sosyal medyayı ve interneti aktif şekilde kullandıkları bilinmektedir ve tamamlayıcı tedavilerle ilgili bilgiler konusunda bu kaynaklara başvurmaları beklenen bir sonuçtur. Benzer çalışmalarda da tamamlayıcı te-

davilere ilişkin bilginin kaynaklarında ilk sırada internet, yazılı görsel medya yer almaktadır.^{13-14,17}

Öğrencilerin sağlık algısı puan ortalamalarının 53,22±7,58 olarak bulunduğu ve öğrencilerin sağlık algısı puan ortalamalarının orta düzeyde olduğu söylenebilir. Dülger ve Seven'in sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencileriyle yaptıkları çalışmalarında SAÖ puan ortalaması 51,42±6,87, Karaoğlu ve ark.nın çalışmasında tıp fakültesi ve sosyoloji öğrencilerinin sağlık algısı puan ortalaması 50,17±5,66, Efteli ve Khorshtd'in mühendislik öğrencileriyle yaptıkları çalışmada öğrencilerin SAÖ puan ortalaması 43,85±6,52, Özdelikara ve ark.nın çalışmasında hemşirelik bölümü öğrencilerinin sağlık algısı puan ortalaması 50,57±4,60 olarak çalışmamızla benzer şekilde orta düzeyde bulunmuştur.¹⁸⁻²¹ SAÖ alt boyutlarına bakıldığında ise en yüksek puan ortalamasına sahip alt boyut kontrol merkezi alt boyutu oluşturmuştur, benzer şekilde Özdelikara ve ark.nın çalışmasında en yüksek puan ortalamasına sahip alt boyutu 17,37±2,87 ile kontrol merkezi oluşturmuştur.²¹ Kontrol merkezi alt boyutu, bireyin sağlıklı olmayı kendi dışındaki faktörlere (şans, inanç, kader vb.) bağlayıp bağlamadığını ve sağlığını değiştirebilmeye yönelik kendine olan güvenini belirlemeye yöneliktir.⁸ Bu açıdan bakıldığında, bu çalışmada yer alan öğrencilerin sağlıklarına ilişkin sorumluluğu üstlendikleri söylenebilir.

Çalışmamızda, kadın katılımcıların tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutum puanı erkeklere göre anlamlı oranda daha yüksek bulunmuştur. Ameade ve ark.nın tıp fakültesi öğrencilerinde yaptığı çalışmada, kadın öğrencilerin yarısının daha önce tamamlayıcı tedavileri kullandığı ve %79,5'inin sonuçtan memnun kaldığı bildirilmiştir.²² Erci'nin çalışmasında erkek öğrencilerin tamamlayıcı tedavilere karşı anlamlı derecede olumsuz tutuma sahip oldukları, Baltacı ve Koç'un çalışmasında ise kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha olumlu tutuma sahip oldukları görülmüştür.^{23,24} Kadınların ve erkeklerin karşılaştıkları sağlık sorunlarıyla başa çıkma yolları, karşılaştıkları sağlık riskleri ve sağlık hizmetinden yararlanma durumlarına ilişkin farklılıklar mevcuttur.^{25,26} Bu farklılıklardan dolayı kadınların tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumlarının olumlu olduğu düşünülmektedir.

TABLO 3: Öğrencilerin kişisel özelliklerine göre tamamlayıcı tedavilere yönelik tutumları ve sağlık algıları.

Değişkenler	Tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutum	Kontrol merkezi	Kesinlik	Sağlığın önemi	Öz farkındalık	Algılanan sağlık
Cinsiyet						
Kadın	22,16±6,17	17,94±3,98	12,20±3,54	11,13±2,79	11,38±2,34	52,95±7,74
Erkek	18,31±7,88	18,29±3,70	13,20±3,64	11,14±2,61	11,31±2,22	53,67±7,33
t değeri	6,499	0,674	0,005	0,271	0,045	0,604
p değeri	0,011*	0,412	0,942	0,603	0,833	0,438
Yaş						
17-19	20,56±7,22	18,22±3,78	12,32±3,58	11,14±2,69	11,32±2,14	53,02±7,37
20-22	20,79±7,18	18,28±3,78	13,47±3,50	11,00±2,73	11,36±2,54	54,12±8,07
23-25	20,91±4,99	17,16±4,21	12,66±4,11	10,91±2,50	10,83±2,20	51,58±6,68
26 ve üzeri	24,14±5,61	17,00±4,59	10,75±3,19	12,62±2,06	12,25±2,65	52,62±10,04
F	0,578	0,562	2,565	0,912	0,637	0,586
p değeri	0,630	0,641	0,055	0,436	0,592	0,625
Bölüm						
Sağlık bilimleri	21,67±6,60	18,52±3,70	12,48±3,36	11,53±2,41	11,30±2,14	53,82±7,38
İktisadi ve idari bilimler	19,61±6,67	18,26±4,03	13,33±3,51	11,07±2,51	11,50±2,29	54,17±6,88
Mühendislik ve doğa bilimleri	19,79±7,98	17,48±3,80	12,28±4,02	10,53±3,08	11,29±2,45	51,60±8,17
F	2,775	2,071	1,598	3,922	0,172	2,960
p değeri	0,064	0,128	0,204	0,021*	0,842	0,053
Gelir durumu						
Gelir gidenen az	20,51±7,03	17,90±3,81	11,54±3,48	10,70±2,47	11,13±2,29	51,29±7,18
Gelir gidenen denk	20,77±6,95	18,31±3,70	13,01±3,36	11,30±2,78	11,41±2,23	54,03±7,63
Gelir gidenen çok	21,18±8,67	18,08±4,60	13,58±4,86	11,70±2,59	11,62±2,42	55,00±7,63
F	0,091	0,359	6,283	2,133	0,658	4,844
p değeri	0,913	0,699	0,002**	0,120	0,519	0,009**
Sağlık problemi						
Var	21,07±7,87	17,62±3,83	12,15±3,79	10,17±3,72	10,72±2,68	50,67±7,36
Yok	20,62±6,79	18,26±3,80	12,64±3,58	11,30±2,44	11,43±2,18	53,65±7,56
t değeri	0,341	0,403	0,838	19,552	2,417	0,484
p değeri	0,560	0,526	0,361	0,000**	0,121	0,487
Süreklili kullandığı ilaç						
Var	21,25±7,64	17,06±3,87	11,84±4,18	10,62±4,05	10,78±2,99	50,31±7,99
Yok	20,65±7,04	18,29±3,78	12,67±3,53	11,20±2,46	11,40±2,15	53,58±7,47
t değeri	0,002	0,070	5,087	23,341	7,428	0,036
p değeri	0,965	0,791	0,025*	0,000**	0,007**	0,850
Daha önce tamamlayıcı tedavi kullanma						
Evet	23,31±5,69	18,12±3,91	12,12±3,54	11,42±2,31	11,37±2,23	53,01±7,19
Hayır	19,74±7,36	18,17±3,79	12,73±3,63	11,07±2,78	11,34±2,25	53,33±7,76
t değeri	4,163	0,000	0,153	2,737	0,011	0,242
p değeri	0,042*	0,995	0,696	0,099	0,916	0,623

t: Student t-testi; F: ANOVA; *p<0,005; **p<0,001.

TABLO 4: Tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutum ve sağlık algısı arasındaki korelasyon.

	Kontrolmerkezi		Kesinlik		Sağlığın önemi		Öz farkındalık		Toplam	
	r değeri	p değeri	r değeri	p değeri	r değeri	p değeri	r değeri	p değeri	r değeri	p değeri
Tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutum	-0,061	0,297	-0,052	0,377	0,200	0,001**	0,181	0,002**	0,062	0,297

*p<0,05; **p<0,01.

Çalışmamızda, sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin sağlığın önemi alt boyutundan aldıkları puan ortalaması, diğer fakültede öğrenim gören öğrencilerden aldıkları puan ortalamasından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Efteli ve Khorshd'nin hemşirelik fakültesi ve mühendislik fakültesi öğrencilerinde yaptığı çalışmada sağlık algısı ve sağlığın önemi alt boyutu açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmazken, Karaoğlu ve ark.nın tıp fakültesi ve sosyoloji bölümü öğrencilerinde yaptıkları çalışmada, tıp fakültesi öğrencilerinin sağlığın önemi alt boyut ortalama puanı sosyoloji bölümü öğrencilerinin ortalama puanından yüksek bulunmuştur.^{19,20} Belgrad Üniversitesinde Tıp Fakültesi öğrencilerinde yapılan bir çalışmada, öğrencilerin sağlık algılarının diğer bölümlerdeki öğrencilerin sağlık algılarından daha yüksek olduğu bulunmuştur.²⁷ Sağlığın önemi, kişinin sağlığına ne kadar önem verdiğini gösterir. Sağlığın önemi alt boyutunun sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinde yüksek olmasının nedeni, öğrencilerin sağlıkla ilgili eğitim almalarından ve zamanla artan sağlık bilincinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmamızda, geliri giderden çok olan öğrencilerin sağlık algısı toplam puanı ve kesinlik alt boyutu puan ortalaması diğerlerinden anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur. Alkan ve ark.nın çalışmasında gelir düzeyine göre puan ortalamaları karşılaştırıldığında, sağlığın önemi alt boyutunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.⁸ Cihangiroğlu ve Devenci'nin çalışmasında öğrencilerin sosyoekonomik düzeyi arttıkça, sağlıklı yaşam davranışı puanlarında artış olmuştur, Özbaşaran ve ark.nın çalışmasında ise gelir düzeyinin sağlık davranışlarının anlamlı düzeyde etkilediği bulunmuştur.^{28,29} Kesinlik alt boyutu, bireyin sağlığına ne derece önem verdiği ve bu konuda ne derece

maddi harcamada bulunduğu ile ilişkilidir. Bu anlamda gelir düzeyi arttıkça, sağlığı koruma ve geliştirmeye yönelik harcamalar yapma, fırsatlara ulaşma ve sağlık bakım hizmeti almaya yönelik eğilimin arttığı söylenebilir. Çalışma, bu sonucuyla literatürle benzerlik göstermektedir.

Çalışmamızda sağlık problemi olmayan öğrencilerin sağlığın önemi alt boyutundan aldıkları puan ortalaması, diğer gruplardan yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Dalcalı'nın üniversite öğrencilerinde yaptığı çalışmada, kronik hastalığı olmayan öğrencilerin kesinlik alt boyutundan aldıkları puanların daha yüksek olduğu belirtilmiştir.³⁰ Farklı olarak, literatürde kronik hastalığı olanların ve olmayanların puan ortalaması olarak aralarında anlamlı bir fark olmadığı belirtilen çalışmalar mevcuttur.^{31,32} Sürekli ilaç kullanımı olmayan öğrencilerin puanının diğer gruplara göre yüksek olduğu, kesinlik, sağlığın önemi ve öz farkındalık alt boyutlarında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sağlığa verilen önem arttıkça iyilik hâlini artırmak amacıyla öğrencilerin olumlu sağlık davranışları geliştirdikleri, sağlık sorumluluklarını alıp yeterli ve dengeli beslendikleri, sağlığı geliştirici davranışları benimsedikleri belirtilmektedir.^{26,33,34} Bu sebeple sürekli ilaç kullanımı olmayan öğrencilerin sağlık algısı alt boyutlarından anlamlı olarak yüksek puan aldıkları düşünülmektedir.

Çalışmamızda tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumun olumlu yönde ve puan ortalamasının orta düzeyde olduğu görüldü. Benzer şekilde intörn hemşirelik ve ebelik öğrencilerinde yapılan çalışmada, öğrencilerin tamamlayıcı tedavilere karşı olumlu tutum bildirmişlerdir.²⁴ Tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumun olumlu fakat puan ortalamasının orta düzeyde bulunmasının nedeni olarak, öğrencilerin tamamlayıcı tedavilere

ilişkin yeterince bilgisinin olmaması ve bu konuya ilişkin eğitim almamaları, tamamlayıcı tedavilerle ilgili bilimsel kanıt eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmamızda daha önce tamamlayıcı tedavi kullananların, tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutum puanı kullanmayanlara göre anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Çamurdan ve Gül çalışmalarında öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun tamamlayıcı tedavi yöntemlerini kullandıklarını ve hastalarına da önerdikleri belirtilmiştir.³⁵ Başka bir çalışmada öğrencilerin tamamlayıcı tedavilere karşı olumlu tutum bildirmişler (%75,1) ve müfredata dâhil edilmesini önermişlerdir.²² Baltacı ve Koç'un intörn hemşirelik ve ebelik öğrencileriyle ilgili yaptığı çalışmada, tamamlayıcı tedaviler yöntemlerini birden fazla kez kullanan öğrencilerin tamamlayıcı tedavilere karşı tutumlarının pozitif olduğu bildirilmiştir.²⁴ Çalışma bulguları literatürle benzerlik göstermektedir.

Çalışmada, tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutum ile sağlığın önemi ve öz farkındalık alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Sağlığın önemi, kişinin sağlığına ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Tamamlayıcı tedaviler ise modern tıpla birlikte onun etkisini azaltmadan, hastanın durumunu iyileştirmek, sağlığı geliştirmek üzere birlikte kullanılan yöntemlerdir.³⁵ Günümüzde insanların sağlığın önemine ilişkin farkındalıklarının artması ve sağlığı geliştirmek için hem modern tıptan hem de tamamlayıcı tedavilerden yararlanma oranlarının artması, bu pozitif yöndeki ilişkinin nedeni olabilir. Ayrıca günümüzde eğitim düzeyinin artması, tamamlayıcı tedaviler ve sağlıkla ilgili haberlere yazılı/görsel medya aracılığıyla ulaşımın kolaylaşması, üniversite öğrencilerinde sağlık algısı ve tamamlayıcı tedaviler arasındaki ilişki de bir başka etmen olarak düşünülebilir.

SONUÇ

Öğrencilerin sağlık algısı ve tamamlayıcı tedavilere ilişkin tutumları orta düzeyde olumlu yönde bulunmuştur. Öğrencilerin SAÖ sağlığın önemi ve öz farkındalık alt boyutlarıyla tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda, öğrencilerin kendi sağlıklarıyla ilgili doğru kararlar verebilmeleri ve kontrol mekanizması oluşturabilmeleri için müfredatın bu alanla ilgili gerekli eğitimlerle desteklenmesi, sağlığın önemi ve sürdürülebilmesine ilişkin geniş kapsamlı bilgilendirmelerin yapılması, verilecek temel eğitimlerin öğrencilerinin tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutumları ve sağlık algıları üzerine etkisinin belirlenebilmesi amacıyla kesitsel çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Berna Köktürk Dalcalı; **Tasarım:** Berna Köktürk Dalcalı, Ayşe Sinem Taş; **Denetleme/Danışmanlık:** Berna Köktürk Dalcalı, Ayşe Sinem Taş; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Berna Köktürk Dalcalı, Ayşe Sinem Taş; **Analiz ve/veya Yorum:** Berna Köktürk Dalcalı; **Kaynak Taraması:** Berna Köktürk Dalcalı, Ayşe Sinem TAŞ; **Makalenin Yazımı:** Berna Köktürk Dalcalı, Ayşe Sinem Taş; **Eleştirel İnceleme:** Berna Köktürk Dalcalı, Ayşe Sinem Taş.

KAYNAKLAR

1. T. C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü [Internet]. © 2021 T.C. Sağlık Bakanlığı. [Erişim tarihi: 01.05.2021]. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp nedir? 2021. Erişim linki: [\[Link\]](#)
2. Turan N, Öztürk A, Kaya N. Hemşirelikte yeni bir sorumluluk alanı: tamamlayıcı terapi [A new responsibility in nursing: complementary therapy]. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi. 2010;3(1):93-8. [\[Link\]](#)
3. Potur DÇ, Kömürcü N. Dismenore yönetiminde tamamlayıcı tedaviler [Complementary therapies for dysmenorrhea management]. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi. 2013;10(1):8-13. [\[Link\]](#)
4. Lee GB, Charn TC, Chew ZH, Ng TP. Complementary and alternative medicine use in patients with chronic diseases in primary care is associated with perceived quality of care and cultural beliefs. Fam Pract. 2004;21(6): 654-60. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
5. Altınbaş Y, İster ED. Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin tamamlayıcı ve alternatif tedaviler hakkındaki görüş, bilgi ve uygulamaları [Opinions, information and applications about complementary and alternative therapies of health school students]. SAUHSD. 2019; 2(1):47-60. [\[Link\]](#)
6. Çetin OB. Eskişehir'de tamamlayıcı ve alternatif tıp kullanımı [The use of complementary and alternative medicine in Eskişehir]. Sosyoekonomi. 2007;6(6):91-105. [\[Link\]](#)
7. Araz A, Harlak H, Meşe G. Sağlık davranışları ve alternatif tedavi kullanımı [Health behaviors and alternative medicine use]. Kor Hek. 2007;6(2):112-27. [\[Link\]](#)
8. Ağaçağdelen Alkan S, Özdelikara A, Mumcu Boğa N. Hemşirelik öğrencilerinin sağlık algılarının belirlenmesi [Determination of nursing students health perception]. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2017;6(2): 11-21. [\[Link\]](#)
9. Karayağız Muslu G, Öztürk C. Tamamlayıcı ve alternatif tedaviler ve çocuklarda kullanımı [Complementary and alternative treatments and their practice in children]. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi. 2008;51(1):62-7. [\[Link\]](#)
10. Dursun İS, Vural B, Keskin B, Kaçar HK, Beyhan A, Kadioğlu H. Yetişkinlerde geleneksel/ tamamlayıcı tıp tutumu ile sağlık okuryazarlığı ve sağlık algısı arasındaki ilişki [The relationship between traditional/complementary medical attitude and health literacy and health perception in adults]. Journal of Public Health Nursing. 2019;1(1):1-10. [\[Link\]](#)
11. Bilge A, Uğuryol M, Dülgerler Ş, Yıldız M. Tamamlayıcı tedavileri kullanmaya yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi [Developing and attitude towards using complementary treatments scale]. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi. 2018;34(2):55-63. [\[Link\]](#)
12. Kadioğlu H, Yıldız A. Sağlık algısı ölçeğinin Türkçe çevriminin geçerlilik ve güvenilirliği [Validity and reliability of Turkish version of perception of health scale]. Türkiye Klinikleri J Med Sci. 2012;32(1):47-53. [\[Crossref\]](#)
13. Altan S, Rahman S, Çam S. Tıp fakültesi öğrencilerinin tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemleri ile ilgili bilgi ve tutumları [The knowledge and attitudes of the medical school students on the methods of alternative and complementary medicine]. Türkiye Klinikleri J Med Ethics. 2014;22(3):81-8. [\[Link\]](#)
14. Sarımehtem D, Gümrükçüoğlu N, Hintistan S, Altınbaş BC. Üniversite öğrencilerinin tamamlayıcı terapi uygulamalarına ilişkin bilgi ve görüşleri [Knowledge and opinions of university students about complementary therapy applications]. Gelecek Vizyonlar Dergisi. 2020;4(3):34-41. [\[Link\]](#)
15. Aktaş B. Hemşirelik öğrencilerinin bütüncül tamamlayıcı ve alternatif tıba karşı tutumları [Attitudes of nursing students toward holistic complementary and alternative medicine]. Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi. 2017;3(2):55-9. [\[Link\]](#)
16. Balouchi A, Rahnama M, Hastings-Tolsma M, Shoja MM, Bolaydehi E. Knowledge, attitude and use of complementary and integrative health strategies: a preliminary survey of Iranian nurses. Journal of Integrative Medicine. 2016;14(2):121-7. [\[Crossref\]](#)
17. Sönmez CI, Ayhan Başer D, Küçükdağ HN, Kayar O, Acar İ, Güner PD. Tıp fakültesi öğrencilerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp ile ilgili bilgi durumlarının ve davranışlarının değerlendirilmesi [Evaluation of knowledge of traditional and complementary medicine of medical school students]. Konuralp Tıp Dergisi. 2018;10(3):276-81. [\[Link\]](#)
18. Dülger H, Seven A. Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin sağlık algı düzeyleri ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi: kesitsel bir çalışma [Determination of health perception levels and effecting factors among the healthcare vocational school students: a cross-sectional study]. Ejons International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences. 2020;14:254-65. [\[Crossref\]](#)
19. Karaoğlu N, Karaoğlu KB, Yardımcı H. Sosyoloji ve tıp öğrencilerinin sağlık algısı ve sağlık kaygısı düzeylerinin karşılaştırılması [Comparison of health perception and health anxiety levels of sociology and medical students]. Ankara Med J. 2020;20(3):615-28. [\[Crossref\]](#)
20. Efteli E, Khorshid L. İki farklı bölüm öğrencilerinin sağlık algılarının karşılaştırılması [Comparison of health perception of two different divisions student]. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi. 2016;32(2): 1-10. [\[Link\]](#)
21. Özdelikara A, Alkan SA, Mumcu N. Hemşirelik öğrencilerinde sağlık algısı, sağlık anksiyetesi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi [Determination of health perception, health anxiety and effecting factors among nursing students]. Bakırköy Tıp Dergisi. 2018;14(3):275-82. [\[Crossref\]](#)
22. Ameade EP, Amalba A, Helegbe GK, Mohammed BS. Medical students' knowledge and attitude towards complementary and alternative medicine - a survey in Ghana. J Tradit Complement Med. 2015;9(6(3):230-6. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#) [\[PMC\]](#)
23. Erci B. Attitudes towards holistic complementary and alternative medicine: a sample of healthy people in Turkey. J Clin Nurs. 2007; 16(4):761-8. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
24. Baltacı N, Koç E. İntörn Hemşirelik ve ebelik öğrencilerinin tamamlayıcı ve alternatif tıba yönelik bilgisi, kullanımı ve tutumları [Knowledge, use and attitude of intern nursing and midwifery students with regard to complementary and alternative medicine]. Samsun Sağlık Bil Der. 2018;3(1):10-6. [\[Link\]](#)
25. Ulla Díez SM, Pérez-Fortis A. Socio-demographic predictors of health behaviors in Mexican college students. Health Promot Int. 2010;25(1):85-93. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
26. Yüksel H. Üniversite öğrencilerinin sağlıklı geliştirici yaşam biçimi davranışlarına etki eden sosyal faktörler [Social factors that influence university students health promoting lifestyle behaviors]. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2012;34:137-50. [\[Link\]](#)
27. Latas M, Stojković T, Ralić T, Jovanović S, Spirić Z, Milovanović S. Medical students' health-related quality of life--a comparative study. Vojnosanit Pregl. 2014;71(8):751-6. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
28. Cihangiroğlu Z, Devenci SE. Fırat Üniversitesi Elazığ Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve etkileyen faktörler [Healthy life style behaviours and related influencing factors of the students of Elazığ High School of health sciences of Fırat University]. Fırat Tıp Dergisi. 2011;16(2):78-83. [\[Link\]](#)
29. Özbaşaran F, Çetinkaya A, Güngör N. Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin sağlık davranışları [Health behaviors of students in School of Health in Celal Bayar University]. Atatürk Üniv Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 2004;7(3): 43-55. [\[Link\]](#)
30. Köktürk Dalcalı B. Üniversite öğrencilerinin manevi yönelimleri ve sağlık algıları [Spiritual orientation and health perceptions of university students]. J Contemp Med. 2020;10(4): 591-5. [\[Crossref\]](#)
31. Doğu Ö, Atasoy I. Hemşirelik lisans öğrencilerinde sağlık algısına cinsiyet ve diğer faktörlerin etkisi [Role of gender and other factors on health perceptions of nursing students]. Türkiye Klinikleri J Nurs Sci. 2017;9(2):107-13. [\[Crossref\]](#)
32. Deleş B, Kaytez N. Çocuk gelişimi lisans öğrencilerinin stres düzeylerinin sağlık algısı üzerine etkisinin incelenmesi [Investigation of stress levels of child development undergraduate students on health perception]. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2020; 9(4):365-73. [\[Crossref\]](#)
33. Ünalın D, Şenol V, Öztürk A, Erorkmaz Ü. Meslek yüksekokullarının sağlık ve sosyal programlarında öğrenim gören öğrencilerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve öz-bakım gücü düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi [A research on the relation between the healthy life style behaviors and self-care levels of the students in health and social programs of vocational colleges]. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 2007;14(2):101-9. [\[Link\]](#)
34. Lee YJ, Shin SJ, Wang RH, Lin KD, Lee YL, Wang YH. Pathways of empowerment perceptions, health literacy, self-efficacy, and self-care behaviors to glycemic control in patients with type 2 diabetes mellitus. Patient Educ Couns. 2016;99(2):287-94. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)
35. Çamurdan Ç, Gül A. Complementary and alternative medicine use among undergraduate nursing & midwifery students in Turkey. Nurse Education in Practice. 2013;13(5):350-4. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#)